

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
C-SARJA N:o 9

Yhteiskirjapaino Oy, Helsinki 1972

ISBN — 951 — 26 — 0000 — 5

ISBN 978-951-855-877-7 (PDF)

ARS BONI ET AEQUI

JUHLAJULKAISU
Y. J. HAKULISEN
70-VUOTISPÄIVÄNÄ
21. 1. 1972

NÄKÖKOHTIA SAAMISTEN ETUOIKEUSJÄRJESTYKSESTÄ KONKURSSISSA

JOUKO HALILA

Konkurssissa pyritään yleensä noudattamaan velkojen tasa-arvoisuusperiaatetta. Tämän periaatteen mukaisesti olisi konkurssipesän realisoinnista kertyneet varat jaettava konkurssivelkojille suhteellisuusperiaatetta silmällä pitäen silloin, kun varat eivät riitä täyden jako-osuuden maksamiseen kaikille velkojille. Näin ei kuitenkaan ole johdonmukaisesti menetelty. Lukuisille saamistyypeille on näet suotu etuoikeutettu asema konkurssissa tapahtuvassa yleis-täytäntöönpanossa.¹

Myös erityistäytäntöönpanon tietä tapahtuva saamisten pakko-perintä, ulosmittaus, johtaa usein perittävien saamisten väliseen kilpailuun. Kun näin on laita, on myös ulosotto-oikeutta varten ollut säädettävä etuoikeusnormeja.² Kun etuoikeussäännöksiä näin ollen on voimassa myös ulosotto-oikeudessa, etuoikeussäännöstö ei ole pelkästään konkurssioikeudellinen vaan yleensä täytäntöönpano-oikeudellinen instituutti.³ Toiselta puolen voidaan todeta, että etuoikeussäännöstö on kehittynyt parhaasta päästä konkurssimenettelyn sääntelyn yhteydessä. Ja juuri konkurssimenettelyn kannalta etuoikeusjärjestyksen sääntelyn merkitys on erityisen suuri. Seuraavassa esityksessä kiinnitetäänkin päähuomio etuoikeuksiin konkurssissa.⁴

¹ Ks. edellisen johdosta esim. *Granfelt*, Suomen konkurssioikeus pääpiirteittäin (1950) s. 61 ss.; *Benckert — Hessler*, Förmånsrättsordningen efter föreläsningar av Benckert. Reviderat och omarbetat av Hessler med tillägg av *Agell* (1968) s. 1 ss.; *Gomard*, Skifteret (1969) s. 151 ss.

² Tekstissä lausuttu pitää paikkansa erityisesti silloin, kun kiinteistö on ulosmitattu. Kiinteistön ulosmittausta onkin kuvattu eräänlaiseksi »pienois-konkurssiksi». Ks. *Tirkkonen*, LM 1954 s. 297.

³ Täytäntöönpano-oikeudellisena instituuttina on etuoikeussäännöstöä pitänyt mm. *Hakulinen* (Velvoiteoikeus I. Yleiset opit, 1965, s. 41). Ks. myös *Caselius*, DL 1940 s. 141 ss.

⁴ Meillä on nimenomaan viime aikoina tähdennetty sitä, ettei konkurssin oikeudenkäyntivaiheessa sovi puuttua ns. separatisteille kuuluviin etuoikeuksiin, koska nämä etuoikeudet ovat erityistäytäntöönpanon piiriin kuuluvia järjestelyitä. Ks. esim. *Tauno Ellilä*, Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano (1965) s. 343 s. Separatio-oikeuksien varmennetun saamisen ja erityistä etuoikeutta konkurssissa nauttivan saamisen välinen raja ei ole irtaimistioikeuden kohdalla täysin selväpiirteinen; tämä seikka ilmenee pidätysoikeuden asemasta etuoikeusjärjestelmässä (KS 32 ja 76 § sekä EOA 3, 5 ja 6 §).

Kun puhutaan etuoikeuden suosimasta saatavasta, lähdetään tavallisesti siitä, että etuoikeudesta olisi hyötyä vain asianomaisen saamisen velkojapuolelle. Tällainen käsitys on kuitenkin yksipuolinen. Etuoikeudet saattavat näet joissakin tapauksissa eräänlaisina vakuuksina helpottaa velallisen luotonsaantimahdollisuuksia. Ja on myös sellaisia etuoikeuksia, joiden perusteeksi on viitattu juuri tähän näkökohtaan.

Etuoikeuksien sääntely on sen varassa, millaisia saamisia lain-säättäjä kussakin maassa ja kunakin ajankohtana haluaa erityisesti turvata. Niinpä onkin ymmärrettävää, että etuoikeusjärjestelmät ovat eri maissa ja eri aikoina huomattavasti poikenneet toisistaan.⁵ Roomalaisessa oikeudessa suotiin vuosisatojen kuluessa etuoikeuksia varsin lukuisille saamistyypeille. Tämän johdosta roomalaisen oikeuden etuoikeussäännöstö muodostui myöhempänä keisari-aikana sekavaksi ja vaikeakäyttöiseksi viidakoksi. Tämä konkurssin kulkua hankaluuttava ja myös konkurssin tarkoitusta sortava piirre periytyi niihin oikeusjärjestyksiin, joihin roomalainen oikeus ulotti voimakkaimmin vaikutuksensa. Tällaisena oikeusjärjestyksenä on syytä mainita erityisesti vanhempi saksalainen oikeus. Anglosaksilainen oikeus sitä vastoin suhtautui etuoikeuksiin alun pitäen melko vieroksuvasti. Samankaltaisen asenteen omaksui Ranskassa suuren vallankumouksen periaatteisiin soveltuvana Napoleon I:n aikana valmistunut lainsäädäntö, jossa etuoikeusnormit on sijoitettu Code civil:iin. Myöhempinä aikoina ja nimenomaan kuluvalle vuosisadalla näyttää ylimalkaan olleen pyrkimyksenä mahdollisuuksien mukaan supistaa etuoikeuksien piiriä velkojien tasa-arvoisuuden lisäämiseksi.

Viime vuosikymmeninä on kiinnitetty huomiota niihin haitallisiin seuraamuksiin, joita erityisesti konkurssille on runsaista etuoikeuksista.⁶ Loukatessaan velkojien tasa-arvoisuutta etuoikeudet tavallisesti pahasti kärjistävät velkojien välisiä ristiriitoja ja siten lisäävät konkurssipesän asioiden hoidossa esille tulevia vaikeuksia. Etuoikeuksista syntyy konkurssin kulkua pitkästyttäviä riitoja ja oikeudenkäyntejäkin. Näitä hankaluuksia on omansa lisäämään etuoikeussäännösten porrastus. Myös akordilainsäädännön kan-

⁵ Etuoikeuksien historiallisesta kehityksestä ks. erityisesti *Stobbe*, *Zur Geschichte des älteren deutschen Konkursprozesses* (1888).

⁶ Etuoikeuskysymys oli esillä XIV:ssa Pohjoismaisessa lakimieskokouksessa v. 1928, jolloin alustajina olivat professori *Sjöström* Suomesta ja asianajaja *Rørdam* Tanskasta. Alustuksissa ja niiden johdosta käytetyissä puheenvuoroissa kosketeltiin monipuolisesti etuoikeusjärjestelmää. Ks. mainitun kokouksen pöytäkirjaa (*Forhandlingerne paa det XIV nordiske Juristmøde*) s. 92 ss.

Ks. myös *Erwin Munch-Petersen*, *Skifteretten* (1956) s. 88 ss.; *Gomard*, *mt.* s. 151 ss.; *Hagerup — Paulsen*, *Konkurs og akkordforhandling* (1932) s. 79 ss.; *Utsökningsrätt IX. Förmänsrättsordning mm. Förslag av lagberedningen. Statens offentliga utredningar (SOU) 1969: 5*, passim, erityisesti s. 39 ss.

nalta etuoikeuksilla on kielteisiä vaikutuksia. Jos näet etuoikeuksia on runsaasti, akordin aikaansaaminen ei ole mielekästä, niin suotava kuin akordi usein saattaisi ollakin. Pakkoakordiin pyrkivä virallismenettely ei näet lainkaan koske sellaisia velkojia, joiden saamisilla on etuoikeus, elleivät he kokonaan tai osaksi luovu tuosta oikeudestaan.⁷ — Yhtenä syynä akordien vähäiseen käyttöön maassamme lieneekin etuoikeutettujen saamisen suuri luku meikäläisissä konkurseissa.

Erityisen kiusallisia ja vaarallisiakin ovat kilpaileville velkojille ne saamiset, joilla on yleinen eli kaikkeen velallisen ulosmittauskelpoiseen omaisuuteen ulottuva etuoikeus. Tällainen etuoikeus ei näet ole sivullisten havaittavissa; se muodostaa omalla tavallaan varsin tehokkaan laajalle ulottuvan salaisen vakuuden, joka voi tuottaa muille saamamiehille ikäviä yllätyksiä. Velallisesta on voitu saada kohtalaisen edulliset luottotiedot sen johdosta, ettei yleistä etuoikeutta nauttivista saamisista ole ollut aavistustakaan. Luotonantajat eivät ymmärrettävistä syistä ole olleet suosiollisia etuoikeuksia kohtaan; tämä kriittinen asenne on kohdistunut nimenomaan yleisiin etuoikeuksiin.⁸

Ne etuoikeudet, joiden kohteena on ainoastaan velallisen tietty omaisuus, eli erityiset etuoikeudet eivät yleensä ole velkojien kannalta yhtä ikävän yllätyksellisiä kuin äsken kosketellut yleiset etuoikeudet. Onhan erityisen etuoikeuden perustava tekijä (esim. irtaimistokiinnitys, vuokrasuhde tai ulosmittaus) sentään tavallisesti — ainakin periaatteessa — sivullisen todettavissa jollakin tavoin, joskaan etuoikeuden kohde ei ehkä ole vielä ilman tarvittavia jatkotoimenpiteitä erotettavissa.⁹ Omat haittansa on myös erityisillä etuoikeuksilla, joten niidenkin perusteluihin on syytä suhtautua kriittisesti.¹⁰

Etuoikeuksien vähentämispyrkimys ei kuitenkaan ole kovinkaan helposti toteutettavissa. Totunnaisiksi käyneiden oikeuksien syrjäyttäminen on työlästä, vaikka siihen olisi esitettävissä päteviäkin perusteita. Lisäksi esiintyy jatkuvasti painetta uusien etuoikeuksien perustamiseksi samaan tapaan kuin jo vuosisatojen ajan on ollut. Voidaan myös panna merkille, että etuoikeuden perustaminen samoin kuin jo voimassa olevan etuoikeuden aseman parantaminen

⁷ Ks. akordilain 16,3, 19,3 ja 33 § sekä KS:n väliaikaisesta muuttamisesta 12. 2. 1932 annetun L:n 93a §:n 4 mom. ja 93c § 1 mom. — Ks. myös *Welamson*, *Konkursrätt* s. 704 ss.

⁸ Ks. *Benckert — Hessler*, mt. s. 4. Vrt. myös *Ripert*, *Traité élémentaire de droit commercial II* (1961) s. 345.

⁹ Ks. *Casellius*, DL 1940 s. 149 s.

¹⁰ Mainittakoon, että useiden maiden konkurssilait ja vastaavasti erilliset etuoikeuslait sääntelevät vain yleisiä etuoikeuksia. Erityisiä etuoikeuksia koskevia säännöksiä on tällöin vain materiaalisioikeudellisissa laeissa. Näin on laita mm. Tanskan konkurssilaissa. Samoin Saksan konkurssijärjestys (*Konkursordnung*) 61 §.

Ruotsin uusi etuoikeuslaki (*förmånsrättslag*) vuodelta 1970 sääntelee sekä yleiset että erityiset etuoikeudet.

ovat tavallisesti melko kevyesti toteutettavia lainsäädännöllisiä toimenpiteitä. Uusia etuoikeuksia onkin myös kuluvaan vuosisadan aikana syntynyt, ja etuoikeusjärjestyksen muutokset ovat erityisesti viime vuosikymmeninä olleet yleensäkin suhteellisen tavallisia. Tästä tarjoaa esimerkkejä myös Suomen oikeushistoria.¹¹

Kansainvälisten kanssakäymisten, erityisesti kaupallisten suhteiden, vilkastuminen on saanut aikaan, että on ryhdytty kiinnittämään huomiota myös pyrkimykseen saada eri maiden etuoikeussäännöt mahdollisimman yhdenmukaisiksi. Tämä pyrkimys on saanut konkreettisia muotoja Pohjoismaissa, joissa yhteistoiminta lainvalmistelutyössä eri maiden kesken on muutoinkin tehokkaasti toteutunut.¹² Vaikuttaa kuitenkin jo nyt siltä, ettei Pohjoismaissa onnistuta kovin suurta yhtäläisyyttä etuoikeuksien järjestelyssä saavuttamaan. Yhteisten neuvottelujen pohjalta lähtenyt etuoikeuslainsäädännön uudistustyö on näet kahdessa maassa, Tanskassa ja Ruotsissa, edistynyt jo niin pitkälle, että näissä maissa on voimassa uudet etuoikeussäännöt (Tanskassa konkurssilain muutos vuodelta 1969 ja Ruotsissa etuoikeuslaki vuodelta 1970). Nämä säännöt poikkeavat kuitenkin melkoisesti toisistaan.¹³

Haettaessa syitä juuri mainittujen lakien erilaisuuteen on ensinnäkin todettava, että erityisten etuoikeuksien sääntely sivuaa huomattavan läheisesti yksityisoikeudellisia järjestelyjä. Kun nämä järjestelyt nimenomaan esineoikeuden piirissä melkoisesti poikkeavat toisistaan, olisi etuoikeuksien yhtenäisen sääntelyn aikaansaamiseksi puututtava myös eräiden materiaalistien instituuttien sisältöön. Näin pitkälle meneviin muutoksiin pelkästään etuoikeuksien yhtenäistämiseksi ei voida hevin mennä.¹⁴ Yleisten etuoikeuksien

¹¹ Ks. esim. etuoikeuslakikomitean mietinnössä I (Komiteamietintö 1965:b 88) olevaa esitystä (s. 10 ss.).

¹² Pohjoismaiden yhteistyö etuoikeuslainsäädännön alalla liittyy pyrkimykseen Pohjoismaiden konkurssilakien yhtenäistämiseksi, mikä toiminta alkoi v. 1956. Ja jo vuoden 1928 pohjoismaisessa lakimieskokouksessa oli esillä pyrkimys po. yhtenäistämistä.

¹³ Norjassa toimeenpantiin tutkimus vuosina 1948—1959 toteutetuista konkurssimenettelyistä. Tutkimuksessa todettiin konkurseista vain 26,51 % olleen sellaisia, joissa oli jäänyt jotakin jaettavaa myös etuoikeutta vailla oleville velkojille. Useimmissa näistä konkurseista po. velkojille kertyvä osuus oli ollut ainoastaan muutama prosentti saamisen määrästä. (Ks. tutkimuksen johdosta *Braekhus*, Materiel konkurs- og eksekusjonsrett s. 152). Tutkimuksen tulos johti siihen, että Norjassa säädettiin kiireellisesti v. 1963 yhteispohjoismaisen lainvalmistelutyön tulosta odottamatta uusi etuoikeuslaki. Tässä laissa etuoikeuksia supistettiin tuntuvasti. V:n 1963 laki oli tarkoitettu vain väliaikaiseksi; Norjassa on hiljattain valmistunut komiteatyönä ehdotus uudeksi etuoikeuslaiksi. Tämä ehdotus muistuttaa melkoisesti Tanskan v. 1969 valmistunutta etuoikeuslainsäädäntöä.

¹⁴ Täydellisen yhtäläisyyden saavuttaminen Pohjoismaiden kesken etuoikeuksien sääntelyssä kariutuu jo siihen, että Ruotsin voimassa oleva panttioikeusinstituutti erityisesti kiinteistöihin kohdistuvien panttioikeuksien osalta huomattavasti poikkeaa muissa pohjoismaissa omaksutusta järjestelmästä. Ks. sen johdosta SOU 1969: 5 s. 39 ss. ja 112 ss.

osalta vastaavia esteitä ei kylläkään yleensä ole. Etuoikeuksien sääntelyssä ollaan kuitenkin kauttaaltaan tekemisissä siinä määrin moninaisten intressien kanssa, että täysin samanlaisiin tuloksiin on jo tästä syystä perin työlästä päätyä. Niinpä Tanskassa pyrittiin erityisesti supistamaan etuoikeuksien lukua mahdollisimman vähin, kun taas Ruotsissa oltiin tässä suhteessa varovaisempia.

Etuoikeuksia tulee arvattavasti ainakin jossakin määrin olemaan jatkuvasti voimassa. Sellaisia saamistyyppejä näet lienee kaikissa yhteiskunnissa, joiden pakkoperinnän lainsäätäjät haluaa mahdollisimman hyvin onnistuvan. Ja on sellaisia etuoikeuksia, joiden lakauttamiseen ei ole aihetta. Niinpä on ilman muuta paikallaan, että työntekijäin työsopimussuhteeseen perustuville palkka- ja muille saamisille suodaan yleinen etuoikeus ja lisäksi hyvä etuoikeus. Tämä etuoikeus perustuu huomattavan voimakkaisiin sosiaalisiin syihin, sillä onhan työntekijän ja hänen perheensä toimeentulo säännönmukaisesti työnteolla ansaittujen etuisuuksien varassa. Työntekijän palkkavaatimuksen etuoikeus onkin konkurssioikeuden etuoikeuksista universaalisin.¹⁵ Todettakoon, että Tanskan edellä mainitun v. 1969 toteutetun lainuudistuksen mukaan puheena oleva etuoikeus on ainoa todella merkittävä etuoikeus.

Sosiaalisten syiden voidaan katsoa puhuvan myös sen puolesta, että holhotin holhoojaltaan oleville holhoussuhteeseen perustuvilla saamisilla jatkuvasti suodaan yleinen etuoikeus siihen tapaan kuin meilläkin EOA 9 §:n mukaan on laita. Tämän etuoikeuden säilyttämisen tarpeellisuutta on kuitenkin syytä epäillä. Holhoustoimen harjoittamisen tehokkaalla valvonnalla käynee näet päinsä riittävästi turvata holhotin asema kilpailevien velkojien asemaa heikentämättä. Tämän näkökohdan perusteella jätettiin mm. Ruotsin uudesta etuoikeuslaista holhotin puheena olevien saamisten etuoikeus pois.¹⁶

Elatusvelvolliselta henkilöltä olevien elatusapusaamisten luulisi ex ante olevan sellaisia saamisia, joille myös olisi syytä järjestää etuoikeus. Näin ei kuitenkaan ole yleensä menetelty.¹⁷ Meillähän tosin 4. 11. 1966 annetulla lailla liitettiin EOA:een säännös lapselle tulevan elatusavun etuoikeudesta konkurssin alkamisen ja kon-

¹⁵ Yksityiskohdissa eri maiden lainsäädännöt myös työntekijän palkkaym. vaatimusten etuoikeuden sääntelyssä poikkeavat toisistaan. Työsopimussuhteen määrittelyssä tulee esille lukuisia detaljikysymyksiä. — Ks. po. etuoikeudesta *Sjöström*, Festskrift för Berndt Julius Grotenfelt s. 322 ss.; *Gedda*, Kommentar till 17 kap. handelsbalken (förmånsrättsordningen) s. 65 ss.; SOU 1969: 5 s. 47 ss.

¹⁶ Ks. sen johdosta SOU 1969: 5 s. 85 ss. — Todettakoon, että *Sjöström* pohjoismaisessa lakimieskokouksessa v. 1928 pitämässään alustuksessa oli kuitenkin taipuvainen po. etuoikeuden pysyttämiseen (edellä alav:ssä 6 mainitun pöytäkirjan s. 100 s.).

¹⁷ Mainittakoon, että Norjan v. 1963 annetussa väliaikaiseksi tarkoitettussa etuoikeuslaissa elatusavuille oli suotu rajoitettu etuoikeus. Hiljattain valmistuneessa komiteamietinnössä tästä etuoikeudesta on kuitenkin luovuttu.

kurssituomion antamisen väliseltä ajalta (EOA 4 §:n 2 mom.). Tällä ajallisesti varsin rajoitetulla etuoikeudella pyrittiin varmentamaan lapsen toimeentulo sinä aikana, jona ulosmittausta elatusvelvollisen ollessa konkurssissa ei KS 10,2 §:n nojalla voida toimittaa.¹⁸ Juuri mainitulla EOA:n säännöksellä ei liene ollut käytännössä kovinkaan suurta merkitystä. Elatusavun saanti voidaan tarkoituksenmukaisesti turvata tehokkain perimistoimin myös konkurssin aikana, jolloin puheena ollut EOA:een tehty lisä käy päinsä kumota.

Eräistä etuoikeuksista on katsottu olevan sosiaalista hyötyä sikäli, että etuoikeuteen luottaen mennään sopimussuhteisiin myös vähävaraisten ja velkaantuneiden henkilöiden kanssa. Tällä näkökohdalla on puollettu mm. lääkärinpalkkioiden ja vuokranmaksusääntävien etuoikeutta.¹⁹ Joissakin maissa taas on samasta syystä suotu etuoikeus saamisille, jotka perustuvat elintarvikkeiden velaksi myymiseen velalliselle ja hänen perheelleen.²⁰ Etuoikeus tuskin kuitenkaan mainittavasti motivoi ryhtymään lääkinnällisiin hoito-toimenpiteisiin.²¹ Puheena olevalla perusteella tosin voinee joissakin muissa tilanteissa olla jonkin verran merkitystä; etuoikeusnormin ratioksi se ei kuitenkaan yksin riittäne.

Useimmissa konkurssissa valtion ja muiden julkisyhteisöjen verosaamiset näyttelevät tärkeää osaa. Verosaamisten etuoikeutta vastaan onkin viime vuosikymmeninä esitetty kritiikkiä.²² Tällöin on kiinnitetty huomiota erityisesti siihen, ettei julkisyhteisöjen talous yleensä sanottavasti järkkyisi, vaikkei verosaamisia onnistutaisikaan konkurssissa täysin perimään. Verosaamisista kertyvät jako-osuudet eivät näet näyttele ainakaan valtion ja suurehkojen kuntien taloudessa mainittavaa osaa.²³ Toisin sitä vastoin saattaa olla yksityisen konkurssivelkojan talouden laita. Hänelle konkurssi-saamisen jääminen vaille jako-osuutta voi merkitä suorastaan taloudellista romahdusta. Tokkopa voidaan myöskään katsoa, että verosaamiset olisi »luonteensa» perusteella asetettava muita saamisia edullisempaan asemaan. Periaatteellisia syitä ei käynekään esittäminen verosaamisten etuoikeuden puolesta, kuten jo *Sjöström XIV:ssä* pohjoismaisessa lakimieskokouksessa v. 1928 pitämässään

¹⁸ Ks. Hallituksen esitys n:o 38 v:n 1966 valtiopäiville s. 2 ss.

¹⁹ Ks. sen johdosta esim. *Gomard*, mt. s. 151.

²⁰ Näin mm. Ranskan Code civil'in 2101,5 art.

²¹ Suomen voimassa olevan EOA 4,4 §:n säännös on sikäli outo, että sen mukaan lääkärinpalkkiot samoin kuin lääke- ja sairaanhoitokulut saavat etuoikeuden vain hoidon epäonnistuttua, s.o. potilaan kuoltua. Samalla kannalla oli jo 1734 v:n lain KK 17: 4, joka Ruotsissa oli voimassa kuluvan vuoden alkuun asti. Po. rajoitusta ei tee esim. Saksan konkurssijärjestyksen vastaava etuoikeussäännös, 61,4 §.

²² Ks. edellä alav:ssä 6 mainitun lakimieskokouksen pöytäkirjan s. 102 s. ja 113 ja SOU 1969: 5 s. 62 ss.

²³ Mitä pitemmälle pienten kuntien yhdistäminen toteutuu, sitä pienemmäksi käy kunnille koituva riski verosaamisten perimättä jäämisestä konkurssissa.

alustuksessa huomautti.²⁴ Sjöström päätyi kuitenkin puoltamaan verosaamisten etuoikeuden säilyttämistä tietyn käytännöllisin perustein. Jos näet verojen etuoikeus poistettaisiin, valtiovalta ryhtyisi todennäköisesti tehostamaan entisestään verojen pakko-perintää erityistäntöönpanon tietä. Tällöin jouduttaisiin suunnilleen samaan lopputulokseen kuin verojen etuoikeuden ollessa voimassa. Tähän ajatuksenkulkuun sisältyy tietty annos pessimismiä: kun verojen perijä kuitenkin pitäisi puolensa, ei kannata muu kuin tyytyä verojen etuoikeuteen.

Pyrkimys saada velkojat erityisesti konkurssissa mahdollisimman tasa-arvoisiksi johti Tanskassa siihen, ettei siellä v. 1969 toteutuneesta lainuudistuksesta lähtien verosaamisilla enää ole etuoikeutta. Samana vuonna valmistuneessa mietinnössään myös Ruotsin lainvalmistelukunta asettui verojen etuoikeuden lakkauttamisen kannalle, jonka mielipiteen Norjankin etuoikeuslain uudistamista valmistelevalle komitealle hiljattain omaksui. Ruotsin hallitus ja valtiopäivät olivat kuitenkin toista mieltä ja pysyttivät verojen etuoikeuden uudessa etuoikeuslaissa. Tähän ratkaisuun johtaneet syyt olivat pääasiassa finanssipoliittisia ja perimisteknisiä.²⁵

Valtiota ja muitakin julkisyhteisöjä on vanhastaan suosittu etuoikeuksien järjestelyssä myös siten, että niiden eräiltä virkamiehiltään oleville korvaussaamisille on suotu yleinen etuoikeus (Suomessa EOA 10 §). Tälle etuoikeudelle ei nykyoloissa enää löydy perusteita; yhtä pätevästi voitaisiin suositella minkä tahansa yhteisön tai fyysisenkin henkilön korvaussaamia omilta toimihenkilöiltään tai työntekijöiltään.²⁶

Edellä esitetyn pohjalta voitaneen todeta, että myös Suomessa on mahdollista päästä melkoista lähemmäksi saamisten tasa-arvoisuutta etuoikeuksien vähentämisen avulla. Enempiinkin supistuksiin olisi myös mahdollisuuksia.

On kuitenkin otettava huomioon, että saamisten keskinäisessä kilpailussa esiintyy myös vastakkaiseen suuntaan käypää eriarvoisuutta. Tätä ilmenee sillä tavoin, että tietyille saamisille annetaan vielä huonompi sijoitus kuin etuoikeutta vailla olevalla »tavallisella» saamisella on. Jonkin saatavatyyppin menestystä saamisten välisessä kilvoittelussa voidaan näet pitää siinä määrin vähämerkityksisenä, että tuo saaminen on tarkoituksenmukaista sijoittaa puheena olevaan erityisasemaan. On selvää, että saamisen jättä-

²⁴ Sjöström siteerasi esityksessään tunnetun saksalaisen konkurssioikeuden tutkijan *Ernst Jaegerin* (1869—1944) lausumaa siitä, että verojen etuoikeudelle voitiin löytää perusteita „höchstens in bysantischen Vorstellungen“ (Konkursrecht, 1924, s. 45). Mainittakoon, että myöhäisroomalaisena aikana pääsi vallalle myös käsitys, ettei kuittaus valtion verosaamia vastaan ollut yleensä sallittua.

²⁵ Ks. Kungl. Maj:ts proposition nr 142 år 1970 s. 60 ss.

²⁶ Näin *Rørdam* pohjoismaisessa lakimieskokouksessa v. 1928 pitämässään alustuksessa. Ks. alav:ssä 6 mainitun pöytäkirjan s. 111 s. Ks. myös SOU 1969: 5 s. 80 ss.

miseen vallan viimeiselle erityissijalle täytyy olla huomattavan voimakkaat perusteet. Merkitseehän puheena oleva takasijoitus useimmissa konkurssissa sitä, ettei asianomainen velkoja saa peniäkään jako-osuutena.

Merkille pantavaa on, että juuri mainittuun porrastusmahdollisuuteen on turvauduttu nimenomaan Pohjoismaissa. Ja tällaisten eräänlaiseen pariakastiin syrjäytettyjen saamisten luku näyttää olevan pikemminkin lisääntymään päin, vaikka muutoin juuri Pohjoismaissa on ollut selvänä tendenssinä saamisten eriarvoisuuden supistaminen etuoikeuksien vähentämisen tietä mahdollisimman vähiin.²⁷

Jo vuoden 1734 laki asettui sille kannalle, että sakoilla oli oleva kaikista huonoin oikeus (KK 17: 16). Tämä säännös pysytettiin EOA:ssa ja siihen lisättiin maininta »sakkokorosta, johon velallinen, sen mukaan kuin erinäisissä tapauksissa on sääty, jonkin maksun laiminlyömisestä kautta on itsensä syypääksi saattanut» (EOA 19 §). Sakkojen sijoitus viimeiselle sijalle saa selityksensä lähinnä siitä, että sakkorangaistus saadaan täytäntöönpannuksi muullakin tavoin kuin turvautumalla rahojen pakkoperintään, nimittäin muuntorangaistuksen tietä.²⁸ Nykyisin voidaan viitata myös 17. 1. 1969 annetulla lailla toteutettuihin sakkojen muuntorangaistuksen määräämistä ja pakkoperintää koskeviin uudistuksiin.²⁹

Rikosten muihin taloudellisiin seuraamuksiin ei puheena olevaa takasijasäännöstä ole ulotettu. De lege ferenda on kyllä puollettavissa säännöksen väljentäminen ainakin siten, että myös konfiskaatioon perustuva saaminen (arvon menettäminen) tulisi sen piiriin.³⁰ Muuntamismahdollisuus ei ole tosin voimassa konfiskaatiota perittäessä. Mutta kun konfiskaatiosaaminen ei ole hyvitystä mistään velkojan menettämästä edusta, vaan pyrkii muihin pää-

²⁷ Todettakoon, että Tanskan v. 1969 toteutetun etuoikeussäännösten uudistamisen yhteydessä porrastettiin tekstissä mainitut takasijalle jätetyt konkurssisaamiset keskenään kolmeen eriarvoiseen ryhmään. Ks. Tanskan konkurssilain (lov om konkurs) 35a § ja sen johdosta Gomard s. 165 ss. — Takasijasäännösten johdosta ks. myös SOU 1969: 5 s. 166 ss. ja Braekhus, mt. s. 154 ss.

Aviopuolisolta olevien saamisten erityisasema muiden saamisten jäljessä on kuitenkin useiden maiden oikeusjärjestyksessä voimassa perheoikeudellisenä normina, vaikkei asianomaisen maan konkurssilainsäädäntö tuntuksikaan tekstissä mainittuja takasijasäännöksiä. Puolisolta olevien saamisten asemasta velallispuolison konkurssissa ks. Hakulinen, Familjerätt s. 152 s.

²⁸ Ks. Benckert — Hessler, mt. s. 46. — Aiheellisesti on oltu myös sitä mieltä, ettei sakkosaamisen perusteella voida saada velallista asetetuksi konkurssiin. Ks. Welamson, mt. s. 34 ja SOU 1969: 5 s. 167 alav. 8.

²⁹ Tuomioistuimessa tapahtuva sakkorangaistuksen muuntamismenettely voi johtaa myös eräänlaisen ehdollisen rangaistustuomion julistamiseen. Ks. RTA 6: 9 (L:ssa 17. 1. 1969) ja sen johdosta Hiltunen, LM 1969 s. 552 ss.

³⁰ Näin onkin menetelty Ruotsin ja Tanskan uudessa etuoikeuslainsäädännössä. Ks. Ruotsin etuoikeuslain 20 § ja Tanskan konkurssilain 35a §. Ks. myös SOU 1969: 5 s. 168 s.

määriin, ei ole asianmukaista saattaa kilpailevia velkoja karsimään arvokonfiskaation seurauksista. Sitä vastoin vahingonkorvaukseen oikeutetun on päästävä tasaveroisesti kilpailemaan toisten saamamiesten kanssa, jotta hänen kärsimänsä menetykset tulisivat hyvitetyiksi. Ja juuri sillä, että sakot on asetettu heikkoon asemaan saamisten välisessä kilvassa, varmennetaan korvausten perimisen menestystä.

Edellä mainittu EOA 19 §:n säännös sakkokoroista saattaa vaikeuttaa jossakin määrin komplisoidulta. Sakkokorkohan on sopimussakkoa silloin, kun se perustuu sopimukseen. Sopimussakko taas on nykyisen käsityksen mukaan ytimeltään ensisijaisesti vahingonkorvausta, johon takasijasijoitusta ei ole syytä ulottaa.³¹ Puheena oleva EOA:n säännös tarkoittaa kuitenkin vain lakiin perustuvaa sakkokorkoa, jollaista on esim. veronmaksun laiminlyömisestä johdosta 30. 12. 1943 annetun lain nojalla suoritettava veronlisäys.³² Lakiperusteiset sakkokorot ovat ylimalkaan huomattavan korkeita ja sellaisina osittain rangaistuksenomaisia, joten niiden rinnastusta sakkoihin etuoikeuskysymysten järjestelyssä voidaan kyllä perustella. Säännöstä ei kuitenkaan sovi laventaa koskemaan kaikkia sakkokorkoja ja vielä vähemmän sopimussakkoja.

De lege ferenda saattaa olla paikallaan sijoittaa etusijakilvassa heikkoon asemaan myös tiettyjä rangaistuksen ja konfiskaation tapaisia rahanmenetykseuraamuksia, jotka eivät edes pyri vastaamaan asianomaisen saamamiehen taloudellisia menetyksiä. Tällaisia taloudellisia seuraamuksia tavataan etenkin verotuksen yhteydessä puutteellisten tai virheellisten ilmoitusten johdosta määrättävinä tehosteina (esim. verotuslain 77 §:ssä säädetty veronkorotus).³³

Tietyt saamiset takasijalle jättäviä säännöksiä on meillä myös EOA:n ulkopuolella, nimittäin AL 57,1 § ja LahjaL 1,2 §. Edellinen näistä on jo sanamuodoltaankin selvästi täytäntöönpano-oikeudellinen etuoikeussäännös.³⁴ Jälkimmäinen säännös ei ehkä ensi näkemältä vaikuta konkurssissa valvottavia saatavia koskevalta etuoikeussäännökseltä eikä se tavallisten etuoikeussäännösten kaltaisen normi olekaan, sillä kun on laaja sisältö kaikenlaisen irtai-

³¹ *Vihman* mukaan (Sopimussakko s. 93) sopimussakko olisi sekaluonteisena joissakin tapauksissa rangaistuksena pidettävä, jolloin EOA 20 §:n takasijasäännös olisi voimassa. Vrt. *Vihman* kannan johdosta *Kivimäki*, LM 1951 s. 511. s

³² Ks. *Vihma*, mt. s. 92. *Vihman* mukaan juuri tekstissä mainittu veronlisäys on EOA 19 §:n tarkoittamaa sakkokorkoa. On epävarmaa, missä määrin käytäntö on tällä kannalla ollut.

³³ Tekstissä mainitut veronlisäykset on asetettu takasijalle Norjan väliaikaisessa etuoikeuslaissa v:lta 1963 (7 §) ja Tanskan konkurssilaissa (35 a §, v:lta 1969.).

³⁴ Ks. po. lainkohdan johdosta *Hakulinen*, *Familjerätt* s. 152 s.; *Huttunen*, *Avioliittolaki* (1945) s. 107 ss.; *Rautiala*, *Avioliitto-oikeus* (1968) s. 336 ss.

men omaisuuden lahjanlupauksia koskevana. Säännös sinetöi konkurssissa valvotun lahjanlupauksen kohtalon: vasta kun muiden (siis myös etuoikeudettomien) saamisten velkojat on tyydytetty, tulee lahjalupauksen vuoro. Kuten *Hakulinen* on katsonut, kyseessä ei ole konkurssivalvontaa estävä normi vaan etuoikeussäännös.³⁵

Joissakin maissa on myös konkurssisaatavan korko asetettu etuoikeusjärjestyksessä jollakin tavoin pääomaa huonompaan asemaan. Niinpä on kaikkien konkurssisaamisten korko konkurssin alkamisen jälkeiseltä ajalta Tanskan konkurssilaissa sijoitettu jopa takasijalle jäävien saamisten joukkoon. Täten on kevennetty konkurssipesän hoitajien työtä; koska tällöin korko käytännössä säännönmukaisesti jää jakamatta konkurssin alkamisesta lähtien.³⁶ Suomessa on de lege lata pääoman ja koron välisenä erona EOA 18 §:stä ilmenevä rajoitus: etuoikeudettomille saamisille ei korkoa makseta velkojainkokouksesta lähtien, jos pesän varat eivät riitä kaikkien näiden saamisten korkoihin.³⁷ Myös EOA 14 § rajoittaa etuoikeuden saantia säätäessään, että korko saa etuoikeuden vain kolmelta vuodelta ennen konkurssin alkua, ellei velkoja näytä menestyksettä hakeneensa korkoa aikaisemmalta ajalta.

Etuoikeussäännöstö on sikäli absoluuttista oikeutta, ettei uusia, lakiin perustumattomia etuoikeuksia voida sopimuksin saada aikaan. Etuoikeuden tulee perustua voimassa olevaan oikeuteen; tätä edellyttää kilpailevien velkojien oikeusturva. Mutta etuoikeudesta voidaan luopua. (Samaan tulokseen päästään konkurssissa jättämällä etuoikeus pyytämättä.) Ja etuoikeudettoman saamisen velkoja voi etukäteen selittää tyytyvänsä siihen, että hänelle suoritetaan maksu saamisestaan vasta muiden etuoikeudettomien saamisten jälkeen.³⁸ Täten takasijalle jäävien saamisten luku lisääntyy. Tuloksin varaan jää, onko saaminen tällöin sijoittuva esim. sakkokojenkin jälkeen. Näin pitkälle menevää järjestelyä tuskin voidaan in dubio olettaa.³⁹

³⁵ Näin *Hakulinen*, *Velkakirjalaki* (1965) s. 204 ss. Ks. myös *Muukkonen*, *Esisopimus* s. 95 s. Vrt. kuitenkin *Tauno Ellilä*, *Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano* (1965) s. 336 s.

Tanskan konkurssilakiin on otettu lahjanlupausta koskeva vastaava säännös »takasijasäännösten» joukkoon kaikista heikoimpaan asemaan (35a §).

³⁶ Tanskan konkurssilain säännöstä (35a §:n 1 kohtaa) on perusteltu juuri tällä näkökohdalla. Ks. *Gomard*, mt. s. 166 s.

³⁷ Ks. säännöksen johdosta *Soini*, DL 1960 s. 421 ss.

³⁸ Ks. edellisen johdosta esim. *Gomard*, mt. s. 40 ja *Mentzel — Kuhn*, *Kommentar zur Konkursordnung* (1956) s. 394.

Tekstissä kosketellun järjestelyn sallittavuus ilmenee EOA:n 16 §:ään 29. 9. 1969 annetulla L:lla lisätystä 2 momentista.

Varsin epäiltävää kuitenkin on, voidaanko työntekijän palkka- ym. saatavien etuoikeudesta sen sosiaalisen luonteen takia sitovasti luopua. Tähän kysymykseen lienee vastattava kieltävästi. Ks. *Benckert — Hessler*, mt. s. 40 s.

³⁹ Ks. *Jakhelln*, TfR 1967 s. 456.

Etukäteen tapahtuvien etusijasta luopumisista on joissakin tapauksissa mahdollista torjua pelättävissä oleva konkurssiin asettaminen. Täten toteutuneeseen kylläkin näennäiseen taloudelliseen saneeraukseen luottaen voi näet joku velkoja lykätä tuonnemmaksi hakemuksensa velallisen asettamisesta konkurssiin.⁴⁰

Kilpailua voi syntyä — ainakin periaatteessa — myös niiden saamisten kesken, joille on suotu etuoikeudettomia saamia heikompi asema. Näidenkin saamisten keskinäinen järjestys voidaan laissa tarkasti säännellä, kuten Tanskan etuoikeussäännöksiä uudistettaessa meneteltiin. Ja vaikkei tällaista selvää ja yksityiskohtaista järjestystä olisi lakiin otettukaan, ei siitä välttämättä seuraa, että kaikki etuoikeutta vailla olevia saamia heikommiksi sijoitetut saamiset olisivat yhdenveroisia. Takasijasäännösten perustana olevat tekijät voivat näet olla siinä määrin erivahvuisia, että säännösten sijoitus eri asemaan on paikallaan.⁴¹

⁴⁰ Ks. *Pestalozzi, Die schweizerische Aktiengesellschaft* 44 (1969) s. 1 ss.

⁴¹ Po. säännösten voimakkuuden punninta voi kuitenkin olla hankala tehtävä. Ks. sen johdosta *Hakulinen, Velkakirjalaki* (1965) s. Vrt. myös SOU 1969:5 s. 170.